

Відгук

офіційного опонента, доктора педагогічних наук,
професора Мамчур Лідії Іванівни

про дисертацію Вербещук Світлани Василівни
«Формування мовленнєвої культури учнів початкової школи
в процесі літературного читання»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Розвиток України як суверенної держави сприяв значним змінам у моральних і культурних пріоритетах сучасної особистості, її мовної освіти, функціонуванні української мови у різних сферах суспільної діяльності.

Культура спілкування як складник загальної культури є одним із найважливіших показників цивілізованості суспільства і життєво необхідною цінністю кожної людини.

У нових соціально-економічних умовах розбудови незалежної держави, розвитку українського суспільства зростає значення проблеми формування духовно багатой, соціально активної, комунікативно компетентної особистості. Центральним є питання мовленнєвої культури, забезпечення високої культури мови та мовлення в усіх сферах життя і діяльності людини.

Формування мовленнєвої культури в оволодінні рідною (українською) мовою – один із пріоритетних і найважливіших напрямів сучасної шкільної мовної освіти, оскільки духовний потенціал народу ґрунтується на його мові, культурі, багатому фольклорі, традиціях, високих морально-етичних цінностях, які витримали перевірку часом і екстремальними ситуаціями протягом багатьох сторіч.

У цьому контексті дослідження С.В.Вербещук не викликає жодних заперечень, є актуальним і на часі, зорієнтованим на творчий пошук шляхів навчання й виховання підростаючого покоління. Важливою при цьому є початкова школа, де закладаються фундаментальні підвалини мовної освіти,

формування мовленнєвої культури, комунікативних якостей мовного спілкування дитини-школяра, майбутнього громадянина держави.

Важливість рецензованої дисертації Вербещук С.В. підтверджується нормативами і вимогами Державного стандарту початкової загальної освіти, Концепціями навчання державної мови в школах України, програми початкової школи і виявленим недостатнім рівнем мовленнєвої культури учнів та необхідністю систематичної роботи з метою формування й удосконалення мовленнєвої культури учнів початкових класів на уроках української мови і літературного читання.

Про значущість, актуальність і доцільність дослідження для практики навчання та виховання учнів свідчить його тривалість і спрямованість. Обраний напрям роботи є складником комплексної теми наукових досліджень кафедри математичних і природничих дисциплін початкової освіти «Підготовка майбутніх фахівців в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Зміст рецензованої дисертації свідчить про ґрунтовне вивчення дослідницею порушеної проблеми та послідовну реалізацію поставлених завдань. Автором опрацьовано значну кількість наукової літератури, що дозволило визначити лінгвістичні, лінгводидактичні, психологічні основи формування культури мови і мовлення. Категоріальний апарат наукової праці упорядковано чітко й логічно. Дисертантка обґрунтувала актуальність, конкретизувала мету й завдання дослідження, визначила об'єкт, предмет, методологічну основу, експериментально-дослідну базу, наукову новизну і практичне значення.

Дисертація Вербещук С.В. складається зі вступу, двох розділів, висновків, що логічно і послідовно розкривають технологію дослідження. Основний текст наукової праці викладений на 188 сторінках, що цілком відповідає вимогам до обсягу кандидатських дисертацій.

Науково вагомим і містким, вважаємо, є перший розділ роботи «Теоретичні засади формування мовленнєвої культури учнів початкової школи в процесі літературного читання», в якому автором з'ясовано сутність базових понять «мовленнєва культура», «мовленнєва культура учнів початкової школи в процесі літературного читання». Аналіз різних підходів учених до визначення поняття «культура мовлення» дозволив авторці уточнити поняття «мовленнєва культура», який використовується в понятійній термінології сучасної лінгводидактики. Світлана Василівна коригує, уточнює сутність поняття, розглядає його в загальнопедагогічному аспекті і в контексті культури особистості, вважаючи поняття «мовленнєва культура» ширшим, ніж поняття «культура мовлення», оскільки мовленнєва культура містить не тільки нормативний мовленнєвий аспект, а й враховує особистісні, загальнокультурні властивості особистості. Нам, звичайно, імпонує таке бачення трактування дослідниці.

Не викликає сумнівів твердження С.В.Вербещук, що мовленнєва культура формується, розвивається і виявляється в процесі спілкування, у мовленнєвій діяльності. Зсилаючись на наукові визначення й обґрунтування психологів, лінгвістів, лінгводидактів, дисертантка визначає і розкриває основи теоретичних засад проблеми, робить свої висновки, що свідчить про теоретичну підготовку дослідниці, сформованість наукового мислення й обізнаність із усіма аспектами досліджуваної проблеми.

Окрему увагу в I розділі приділено культурі мовленнєвого спілкування, мовленнєвому етикету, що є складниками культури людини загалом. Мовленнєвий етикет включає соціальний, морально-естетичний, психологічний, мовленнєвий аспекти, презентує рівень увічливості людини, ґрунтується на етнокультурних традиціях комунікативної практики народу. Переконаливою є чітка позиція Світлани Василівни, що розвиток мовленнєвої культури забезпечують уроки української мови і літературного читання, реалізується через мовленнєву та соціокультурну змістову лінії чинної шкільної програми.

Другий розділ дисертації «Експериментальна методика формування мовленнєвої культури учнів початкової школи в процесі літературного читання» висвітлює провідні принципи організації експериментально-дослідної роботи, умови та етапи процесу формування мовленнєвої культури учнів, що знайшли відображення в розроблених технологічних моделях.

Експериментальна частина дослідження Вербещук С.В. включає всі види наукових пошуків: аналіз шкільних програм і підручників, діагностику, констатувальний та формувальний експерименти, що дозволило дисертантці визначити стан проблеми розвитку мовленнєвої культури учнів початкової школи і висунути своє наукове передбачення щодо його покращення.

Анкетування, бесіди з учителями й учнями, проведені зрізи підтвердили позицію автора, що рівень сформованості мовленнєвої культури учнів початкової школи є недостатнім, переважно середнім та початковим. Дослідниця пропонує авторську лінгводидактичну модель, розроблену методику формування мовленнєвої культури учнів початкових класів в процесі літературного читання, визначає педагогічні умови та методичні шляхи її реалізації.

Процес експериментально-дослідного навчання, як свідчить матеріал дисертації, проводився, на нашу думку, методично виважено у три етапи – когнітивно-репродуктивний, комунікативно-збагачувальний і комунікативно-творчий. Це дало змогу формувати мовленнєву культуру та збагачувати мовлення учнів формулами мовленнєвого етикету, стимулювати культуру мовленнєвого спілкування на уроках літературного читання та на інтегрованих уроках (українська мова та літературне читання), прилучати учнів до самостійного використання набутих умінь і навичок мовленнєвої культури у мовленнєво-комунікативній діяльності. Цілісне проведення всіх етапів формувального експерименту дозволило послідовно і систематично формувати й розвивати мовленнєву культуру учнів та досягти суттєвих ефективних результатів.

Загальні висновки підтвердили, що завдання, поставлені у дисертації, розв'язані, доведено достовірність наукового передбачення авторки, що забезпечується науковим обґрунтуванням вихідних позицій дослідження; створенням педагогічних умов; опорою на визначені підходи, загальнодидактичні і лінгвометодичні принципи навчання; використанням системи методів, що адекватні об'єкту, предмету, меті та завданням; якісним і кількісним аналізом одержаних даних; результатами експериментальної перевірки розроблених положень.

Дослідження Вербещук С.В. є результатом тривалої роботи, спрямоване на формування мовленнєвої культури особистості й має значний внесок у теорію і практику навчання вітчизняної лінгводидактики. Матеріали дослідження можуть широко використовуватися в практичній роботі вчителями початкової школи та викладачами педагогічних університетів під час викладання фахових дисциплін на факультетах початкової освіти.

Відзначаючи достатньо високий рівень, багатоаспектність виконаної роботи і беззаперечну цінність основних положень, викладених у дисертації, хочемо висловити окремі зауваження і міркування, які, на наш погляд, покращили б її якість.

1. У дослідженні розглянуто ступені, етапи становлення культури мовлення, що є досить важливими складниками у формуванні мовленнєвої культури особистості, проте ця наукова інформація у тексті наукової роботи має фрагментарний характер. Дисертантці доцільно було б проілюструвати особливості цих етапів.

2. У пропонованій методиці формування мовленнєвої культури учнів початкової школи варто було б, на нашу думку, зацентувати увагу на питаннях, які пов'язані з оволодінням учнями способами і прийомами виявлення й усунення помилок у мовленні, що сприяє посиленню усвідомлення мовленнєвої культури.

3. У тексті дисертації звертає на себе увагу неоднозначність у визначенні підходів до формування мовленнєвої культури учнів початкової

школи. Зокрема у моделі експериментального навчання (ст. 140) автор виділяє особистісно орієнтований підхід, при цьому не включає його в основні положення теоретичного обґрунтування, розглядаючи його побіжно.

4. Недостатньо обґрунтовано дію принципу перспективності і наступності, на якому значною мірою базується розроблена методика формування мовленнєвої культури учнів.

5. В експериментально-дослідній методиці автор розробила систему вправ для формування мовленнєвої культури учнів. Однак, на наш погляд, вправи комунікативного спрямування варто було б використати більше.

6. У таблиці «Рівні сформованості використання чинників мовленнєвої культури за комунікативним критерієм на констатувальному та прикінцевому етапах» (стор. 175) допущені неточності в обрахуванні відсотків при визначенні рівнів якості ЕК і КК груп.

7. Загалом робота оформлена відповідно до норм української мови, однак у тексті дисертації трапляються поодинокі граматичні та пунктуаційні помилки – стор. 8, 20, 68, 81, 153, 157, 172) і технічні огріхи (повторення однакових абзаців тексту – ст. 62), злиття слів, тощо (стор. 1, 97, 135-137, 145, 157, 175).

Висловлені зауваження та поради не знижують наукової цінності, теоретичної та практичної значущості наукового дослідження. Авторка доклала багато зусиль, щоб поставити і розв'язати низку важливих завдань й одержати науково обґрунтовані результати, які отримали серйозну апробацію. За змістом дисертації опубліковано десять статей, 2 із яких у виданнях іноземних держав.

Автореферат дисертації загалом відображає структуру, основні положення й висновки дисертації.

Є всі підстави вважати, що дисертація Вербещук Світлани Василівни «Формування мовленнєвої культури учнів початкової школи в процесі літературного читання» є самостійним, завершеним дослідженням, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 і 14, 15 «Порядку присудження

наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013р. № 567. А її автор Вербещук Світлана Василівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент –

_____

Мамчур Л.І.

доктор педагогічних наук,
професор кафедри
практичного мовознавства
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

М.П.